

„Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége”

Beszélgetés

Kocsis István ny. könyvtárigazgatóval Ratkó Józsefről
és az olvasótábori mozgalomról

A hatvani Ratkó József Egyesület és a Magyar Garabonciás Szövetség 2011. szeptember 2-án Nagykökényesen emlékezett Ratkó József költő, drámaíró, műfordító és könyvtáros, az olvasótábori mozgalom egyik alapítója születésének hetvenötödik évfordulójára. Ennek apropójából kértem meg Kocsis Istvánt, a hatvani Ady Endre Könyvtár nyugalmazott igazgatóját, hogy elevenítse fel a Ratkó Józsefről, valamint az olvasótáborokról őrzött emlékeit.

– *Kedves István, mikor és hol ismerkedtél meg Ratkó Józseffel?*

– 1972 júniusában Felsőtárkányban, az ország első olvasótáborában. Ekkor még nem könyvtáros voltam, hanem városi népművelési felügyelő Hatvanban. Jóska ebben a táborban kiscsoportvezetőként vett részt. Itt ismerkedtünk meg, ettől kezdve etalonemberként tekintettem fel rá.

– *Hogy került Ratkó ebbe a táborba?*

– A Magyar Írók Szövetségében működött a Fiala Írók József Attila Köre. Varga Csaba¹, a fiatal író, aki Hatvanban volt sorkatona, kitalálta, hogy szervezzünk egy olvasótáborot. A terv az volt, hogy a gyerekekkel könyveket olvastatunk el, és azokat fogjuk megbeszélni szabad légkörben, nem úgy, mint az iskolában. Csabának sikerült az ügynek megnyernie néhány kortársát: Kovács István² költőt és polonistát, Mócsi Ferenc³ költőt, Vasy Géza⁴ kritikust, irodalomtörténészt, Szentmihályi Szabó Péter⁵ költőt és Ratkó Józsefet⁶. Ők akkor a fiatal magyar irodalom reménységei voltak. Jóska, ennek a csapatnak a „költőfejedelme” már befutott, három kötettel rendelkező jó költőnek számított. Persze, mi nem úgy kezeltük őket, hogy itt vannak a „zsenik”, a „költők”, hanem: ők azok a rokonszenves partnerek, akikkel közösen csináljuk az olvasótáborot.

– *Kik vettek részt az olvasótáborban?*

– Harminchét környékbeli általános iskolás tanuló. A tábor színhelyének kiválasztása rossz volt, mert mi a 150 fős KISZ vezetőképző tábor altáboraként kaptunk helyet, ingyen szállást és kosztot. Így a hivatalos táborvezetőséggel állandósultak a konfliktusok, mert a mi kis közösségünk – két nap után már az volt – nem jelent meg a kötelező reggeli zászlófelvonáson, nem vettünk részt tábori életükben. Ráadásul egész nap bömböltek a hangszórók alkalmi üzeneteket és zenét harsogva, s

ez minket nagyon zavart. Ratkó volt a legkimagaslóbb konfliktuskereső közöttünk, mert szép szóval, felemelt hanggal – mikor hogy – próbálta ezeket a napi „horzsolásokat” megszüntetni egy olyan közegben, amelyben nem értették problémáinkat.

A gyerekeket kiscsoportokra osztottuk, így tartottunk nekik előadásokat. Jóskát a nyolc-tíz fős kiscsoportja rajongásig szerette. Ebéd után már egybegyűlve várták, hogy egy üveg sörrel a kezében – a tábori zajártalmak hallótávolságán kívül – a közeli erdőbe, a tisztásra elvonuljanak. Előadott, verseket mondott, de sohasem a magáét, vitatkozott és öhönt főzött, amit Kovács István a Vasy Gézának ajánlott *Olvasótábor-émlékeztető* című humoros versében meg is örökített. Mi már akkor „Atyácskaként”⁷ tiszteltük és néztünk fel Jóskára, pedig nem sokkal volt idősebb nálunk. Az egyik kellemetlen szituációnak Jóska volt a szenvedő alanya. Szeretett volna a tábor kávéházában venni egy üveg sört, de nem szolgálták ki, mert a Heves megyei KISZ-bizottság fociversenyt rendezett, oda kellett vinni a teljes készletet, ezért azt mondták neki, hogy nincs. Miért nincs? – kérdezte. Csak – válaszolták, miközben ott vitték az orra előtt a sörösládákat. Látjátok – mondta Jóska a gyerekeknek –, az ilyen hazugságot ne tanuljátok meg, ez az, ami tönkreteszi a hétköznapokat. A baj csak az volt, hogy ennek szem- és fültanúja volt a hatvani városi tanácselnök-helyettes, és a tábor után behívták a tanácsra és jól leteremtettek: ez a demokrácia tanítása? A tábori konfliktusok miatt igen megharagudott rám a helyi hatalom, így 1979-ig nem gondolhattam arra, hogy Hatvanban olvasótábort szervezzek.

– *Mindezek ellenére a korabeli sajtóban néhány kiscsoportvezető tollából jelentek meg beszámolók az első táborról, amelyet sokan az alapjában poroszos mentalitású magyar pedagógiai szemlélethez képest jó, újszerű kezdeményezésnek tartottak. De például az Élet és Irodalomban volt, aki megkérdőjelezte az értelmét s a táborok szabadabb légkörét.*

– Igen, de ettől függetlenül az olvasótábori mozgalom a Hazafias Népfront támogatásával elindult és szépen fejlődött. Az ugyancsak akkoriban szárba szökkenő „olvasó népert” országos mozgalom – Fábrián Zoltán⁸ írószövetségi titkárral az élén – szintén felkarolta az olvasótáborokat. Persze, ha az aczéli „három T-re” gondolunk, akkor soha nem tartozott az agyontámogatott kategóriába, inkább a megtűrtbe sorolnám.

Nekem az első tábor azért is volt fontos, mert Ratkó Jóskától tanultam meg tisztelni Buda Ferenc⁹ költőt, aki az olvasótábori mozgalomban ugyan rendszeresen nem vett részt, de Jóska ajánlotta, hogy jegyezzem meg jól a nevét, mert nem mindenki tud ilyet írni, hogy „*Foganni könnyű. Világra jöttem, / suhogó kések között születtem, / s felnőttem én is, mint más, dologra, / akár az apám s az anyám: / a gondra*” (*Lennék kisgyermek*). Jóska „csipanyitogatásai”, mert így kell hívnom, nagyon sokat jelentettek számomra, hiszen sok mindenre rányitotta a szememet. Huszonévesen elég naivul álltam a világban és Jóska, valamint korosztálya költészete előtt is. Ő kellett ahhoz, hogy rájőjjenek: van egy igen magas színvonalú, izgalmas kortárs magyar líra. Ettől kezdve elkezdtem őket olvasni.

– *A tábor után hogyan folytatódott a kapcsolatotok?*

– Eljárogattam a drága emlékü Békés Gyuri¹⁰ bácsihoz, aki fantasztikusan jó könyvtáros szakember volt, és elkezdtük meghívogatni ezeket a fiatal írókat, köl-

tőket a hatvani könyvtárba. Többek között Ratkó Jóskát is. Soha nem feledem, mert döbbenetes élményben részesültünk, amikor az egyik író-olvasó találkozón felolvasta a *Halott halottaim* című hosszúversét. Tapintható volt a feszültség a teremben. Utána egy hétig szaladgáltam a pártbizottságra magyarázkodni. Ez jóval 1975 előtt lehetett, mert még nem jelent meg a *Törvénytelen halottaim* című kötet, amelyben ez a vers is helyet kapott.

– *Mikor kerültél a hatvani könyvtárba?*

– 1975 őszén kezdtem el a munkámat igazgatóként. A könyvtár vendégkönyvének tanúsága szerint 1976 áprilisában Jóska Czine Mihállyal¹¹ és Fábíán Zoltánnal közösen vett részt író-olvasó találkozón, és utána is volt nálunk, de igazán szoros kapcsolatba a következő évtizedben kerültünk. Ekkor Jóska sokat járt Hatvanba – szívbeli elkötelezettsége okán is. Az olvasótáboraimat szinte minden évben megtisztelte, az ünnepi könyvhetek rendezvényein is rendszeresen szerepelt és persze az író-olvasó találkozókön.

– *Mi fogott meg a személyiségében és a költészetében?*

– Nem lehet a kettőt szétválasztani. Verseiben olyan tisztességet, emberi nagyságot mutatott fel, amit életével, hétköznapijaival igazolt vissza. Egy hiteles világot jelenített meg számomra, számunkra, tehát az olvasótáboríták számára is. Egyértelmű volt, hogy ki ez a személyiség, akivel lényegi kérdésekben nem lehetett vitatkozni, mert mindenben igaza volt. Vele arról lehetett beszélgetni, hogy a világ mitől válhat jobbá. Jóska tisztában volt vele, hogy az a magyar társadalom, ami körülvesz bennünket, megérett a változásra. Egyszerűen élte – s ne értsél félre – a Kádár-rendszer alattvalóinak az életét. Egy józan normális életet élt a kívülállók szempontjából, ugyanakkor nem bírta elviselni – s itt jön az ő kettős élete – ezt a rendszert, a rendszer igazságtalanságait. Ha fel kellett lázadni az utolsó villanyszámlát befizetni nem tudó ember miatt, akkor Jóska abban a pillanatban úgy viselkedett, mint egy bulldog. Persze ezt könnyű mondani, de tudnunk kell, hogy honnan jött Jóska. A lencsorból, a megalázottak közül, az „alulsó Magyarországról” érkezett meg abba az új társadalomba, ahol el akarták hitetni vele, hogy megérkezett, hogy övé is lesz ez az új világ. Hát ide nem érkezett meg. Egy borzalmas, diszharmonikus magyar társadalomba érkezett meg, ami őt megalázta, fizikailag is bántalmazta.

Nemcsak gyerekként élt meg kemény korszakot, hanem diákként, fiatal költőként is. Megintették a József Attiláról szóló verse miatt, holott csak az igazságot kérte számon a hatalmon, de a nagynénjéről, Ratkó Annáról írott verse se tetszett a hivatalosságnak.

Jóskában volt egy – ezt nem tudom másként nevezni – „etikai iránytű”, ami beállt benne kicsi gyerekkorában és azután pontosan működött. Enélkül nem tudta volna megírni a verseit és többi művét, gyönyörű prózáját, de ez irányította őt a számos közéleti cselekedetében is. „*Hiszek az idő Szent- Háromságában, múlt, jelen és jövő egylényegűségében, abban, hogy egyik a másik nélkül csonka, értelmetlen és értelmezhetetlen*” – mondta. Ezt a gyönyörű gondolatot nem tudom, hogy van-e még író vagy költőember, aki így tudta megfogalmazni. Ez az ország annál többet vesz, minél később veszi észre, hogy mekkora súlya van ezeknek a gondolatoknak. Beleérezékenyülök ezekbe a sorokba. A mai napig nincs ember, aki ennyire mélyen tud szántani a lelkemben, a nemzettudatomban. Teljesen egyetér-

tek a magyar sorskérdésekkel kapcsolatban kifejtett gondolataival, azzal, amit megírt a *Halott halottaimban* és a *Törvénytelen halottaimban* és a többi művében. Kitalált egy gyönyörű fogalmat, egy gyönyörű megnevezést a „törvénytelenül”, tehát időnek előtte elholt emberek megszakadt munkájával kapcsolatban. Azt kérdezte, hogy kire marad a „megözvegyült munka”. A halálról szóló versei is nagyon mélyen megérintettek.

Egyszer az 1980-as években író-olvasó találkozót tartottunk a mosonmagyaróvári könyvtárban, ahol Tuba Laci¹² barátom volt az igazgató. Az ütött-kopott kék Zsigulijával mentünk, amivel Jóska bejárta az egész országot. Elkezdődött a műsor, Jóska feláll és elkezd mondani Nagy László¹³ *Elhúllt bolondok nyomán* című versét, aminek az ihletője az úgynevezett Béres-ügy volt. Béres Józsefnek¹⁴, a Béres-cseppek feltalálójának kálváriája. Nézek rá meglepődve, és Jóska azt mondja, hogy a „Gyémánt-tekintetű” nélkül – mert így nevezte Nagy Lászlót – nem lehet egy író-olvasó találkozót elkezdni. Ebben is az általa szeretett és fontosnak tartott alkotók iránti mélyeséges tisztelete nyilvánult meg. Az, hogy a saját író-olvasó találkozóját másnak a versével kezdi. Később rájöttem: Jóska ettől a verstől nem tud szabadulni, sokszor hallottam még tőle. Egyébként fantasztikus módon tudta a kortárs és a korábbi magyar költészetet kívülről, és nagyon jól tudta mondani a verseket.

– *Milyen emlékeket őrzöl az „olvasótáborita” Ratkóról?*

– Jóska tudta rólam, hogy olvasótáborokat szervezek, és tudta, hogy ha hívom, akkor jönnie kell. Nem azért kell jönnie, mert én hívom, hanem mert maximálisan elkötelezett volt az ügy iránt a kezdetektől fogva. Emlékek jutnak eszembe. A hatvani olvasótáborba Jóska egyszer elhozta magával barátját, a többszörös olimpiikon Balczó András¹⁵, aki előadást tartott a gyerekeknek. De fociztunk is: Balczó, Ratkó, Zombori Ottó¹⁶, a fiatal Kovács Gábor¹⁷, aki aztán neves filozófiatörténész lett, Bibó-szakértő és én. Ezekben az években mások mellett a nyelvész Montágh Imre¹⁸, Czine Mihály irodalomtörténész, Vekerdí László¹⁹ könyvtáros, tudománytörténész tartott nálunk előadásokat. Zombori Ottó egy műszaki hibás autón (nem működött jól a fék) hozta le Kányádi Sándort²⁰ Budapestről. Ratkó és Kányádi kölcsönösen becsülték egymást. Szóval, ezek a nyári olvasótáborok egyfajta szellemi műhelyek voltak, ahol kultúránk és tudományos életünk jelesei tartottak előadást a gyerekeknek a magyar történelemről, irodalomról, csillagászatról, népzeneről és egyéb fontos dolgokról. Jóska jól érezte magát körünkben és mindig szívesen jött.

– *Hogy bánt Ratkó a gyerekekkel?*

– Szerette őket. Soha nem a megközelíthetetlen „tanár úr” volt, hanem egy tudást közvetítő, gondolkodni tanító személy, akinek bármikor bele lehetett szólni a beszédébe, de természetesen soha nem szóltak bele. Egy végtelenül nagy műveltségű, okos ember volt, aki a bonyolult problémákat jól tudta egyszerűen, a gyerekek számára is érthető módon elmagyarázni. Nagyszerű előadásokat tartott, képes volt hatni a gyerekekre. Bármiről beszélt, a mondandóját mindig összekapcsolta a magyar nyelvről vallott nézeteivel. Felhívta a figyelmet nyelvünk nagyszerűségére, logikájára. Nagyon fontosnak tartotta a helyes és szép beszédet, s azt hogy pontosan kell fogalmazni, tehát nem lehet mellébeszélni. Mindig partnere volt mindenkinek, a gyerekeknek, a táborvezetőknek.

– *Az 1984-es olvasótáborodban bemutatottok Ratkó Segítsd a királyt! című örök érvényű művét, amely máig talán a legjobb Szent Istvánról írt dráma.*

– Jóska említette, hogy drámát ír Szent István királyunkról *Segítsd a királyt!* címmel, amit a nyíregyházi színház mutat majd be hamarosan. Kitaláltam, hogy a tábor adja elő a drámát, még az ősbemutató előtt. Megkérdeztem tőle, Jóska ideadod a drámát az olvasótábornak? Persze, csak még nincs teljesen kész – mondta. Mennyit sikerült megírnod? – kérdeztem. A második felvonás közepéig – válaszolta. Elmentem érte Nagykállóba. Útközben egy Jóskát jól jellemző eset történt meg velem a nyíregyházi pályaudvaron. A jegypénztárnál kérek egy jegyet Kállóba. Mögöttem áll egy cigányember. Kérdi, hogy jól hallja-e, hogy Kállóba utazom? Mondom neki, igen. És kihez? Ratkó Józsefhez. Maga ismeri Ratkó Józsefet? – csodálkozik. Miért ne ismerhetném? – feleltem. S elkezdte mondani a maga egyszerű életét. Jóska beszélte rá, hogy tanuljon, hogy több legyen. Sok ilyen emberrel találkozhatnánk még, akivel Jóska így vagy úgy, jót tett. Persze az volna az érdekes, hogy ha részletesen tudnánk ezekről a kapcsolatokról. De hát Jóskának az életéhez, hétköznapi mivoltához miért ne tartozott volna hozzá, hogy ezt vagy azt az embert segítette.

Tehát megérkezem Nagykállóba, Jóska hol a szöveg? – kérdem. Még nincs kész, nincs leírva. Ideges volt, zaklatott. Elmentünk a kocsmába, és ott előttem leírta az első felvonást. Ez meglepő volt.

– *Igen, mert előtte már „fejben” részletesen kidolgozta majdnem a teljes művet.*

– Mondtam neki, hogy ez persze kevés egy előadáshoz. Jó, gyere el néhány nap múlva, s kész lesz a többi is. Amikor újra elmentem, akkor Nyíregyházán elvitt a Művész presszóba, és ott egy hártypapírra legépelve ideadta a többit is. Jóska felszabadult a nyomasztó teher alól, én pedig nagyon boldogan vittem az anyagot az olvasótáborba. Mondtam neki, ha nem írja tovább, akkor így is bemutatjuk. Csináljátok nyugodtan! – felelte. Tehát mi nem az egészséget mutattuk be. Meghívtuk Jóskát az egyik próbára. Eljött. Tudta, hogy hol tartunk. Végighallgatta a próbát, és szokása szerint kemény kritikát mondott. Úgy kell felfogni a darabot, hogy az istváni rangot senki sem veheti később magára – magyarázta. A történelmi helyzet pedig nem aktualizálható a mára. Arról szól a mese, ami a színpadon történik.

– *Persze ez csak részben igaz, mert minden jelentős mű a saját korához is szól. Ratkó darabja pedig ilyen.*

– Igen, de mi igyekeztünk Jóska instrukcióit betartani. A díszleteket és a jelmezeket a gyerekek készítették felnőttek segítségével, a rendezést pedig Bacsa Tibor²¹ vállalta magára. Készítettünk plakátokat is, amit a faluban kiragasztgattunk. A nagykökényesiek jelen voltak a bemutatón (az 1980-as évek elején a hatvani úttörő- és ifjúsági táborból áttevődött a telephelyünk Nagykökényesre, az általános iskola udvarára). A meghívóra rágéptük, hogy belépődíj természetben, például két tojás. Szóval hoztak tojást, gyümölcsöt, süteményt, volt egy kis fogadóbizottság, amely átvette ezeket az adományokat.

Amikor 1985 januárjában bemutatta a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház megérdemelt országos sikert aratva a művet, ott voltam, ott voltunk Nyíregyházán is, Jóska meghívására. Nagyon örültünk a sikernek, és Jóska a tábor valamennyi je-

lenlévőjének dedikálta az alkalomra füzetformában megjelent drámát. Később, a rendszerváltozás után, Erdélyben, a csernátони olvasótáborban is előadtuk a művet.

– 1987-ben *A kő alól című új, egyszerű, de igen szép kiállítású Ratkó-könyv – a szerző kézírásával – a hatvani Ady Endre Városi Könyvtár közreműködésével látott napvilágot.*

– Egyszer hárman söröztünk Budapesten: Ratkó, Arató Antal²² barátunk – aki ekkor az OSZK-ban dolgozott és az olvasótáboraim állandó vendége volt mint kiscsoportvezető – és én. Tóni dobta be az ötletet, hogy „*Jóska, neked olyan szép a kézírásod, össze kellene válogatni egy kötetet a kézírásoddal*”. Jóska belelkesegett, egy hónap alatt megcsinálta, a régi és új verseiből válogatott anyagot, a hatvani könyvtár meg kiadta. A borítót Antall István²³ tervezte és rajzolta, aki ma a Magyar Rádió jól ismert irodalmi szerkesztő-riportere, a bevezetőt Bíró Zoltán²⁴ írta, a kötet végén pedig Görömbei András²⁵ Jóskaival készített interjúja kapott helyet, ami előtte az *Életünk* című szombathelyi folyóiratban látott napvilágot. *A Kő alól*-nak sikere lett, 1987 áprilisában a hatvani könyvtárban volt a bemutatója.

– *Az olvasótáborokról éreztétek, hogy ha nem is nyíltan kimondva, de a hatalom ellenében is működtek?*

– Tudtuk, hogy valami mellett és valami ellen van. Ugyanis az óhatatlanul benne volt a táborok levegőjében, legalábbis a sajátoméban, hogy nem vagyunk valami jólfésült gyerekek a hatalom szempontjából.

– *Hogy fogadtattátok el azt, hogy engedélyezzék a táborokat?*

– Azt mondtuk, hogy a táborok a „szocialista demokrácia iskolái”, vagy a „szocialista hazafiság gyakorlótelepei”. Szóval a kor üres lózungjaival adtuk el a hivatalosságnak. Erre ugyanis nem mondhatták azt, hogy ne csináljátok. Az 1970-es években kétkedve fogadta a táborokat a hatalom, de hozzá kell tenni, hogy ez sem volt egységes és teljesen egyértelmű, mert az ország más és más helyein, különbözőképpen viszonyult hozzá. Voltak balos, még balosabb, illetve kevésbé balos megyék. Mindig az aktuális pártvezetők személyétől függött, hogyan viszonyulnak hozzá. Az 1980-as években viszont már nem foglalkozott vele a hatalom annyira.

– *Bár tudjuk, hogy az utolsó pillanatig mindent ellenőrzésük alatt tartottak.*

– Igen, de én mégis szerencsésnek mondhatom magam, hogy túléltem ezeket a hatalmi összefüggéseket, és el tudtam hitetni a felső vezetéssel az előbb mondottakat. A kellemetlenségek mindig akkor adódtak, amikor a gyerekek hazamentek, és elkezdték visszamondani történelem órán a táborban hallottakat, mondjuk, Trianonról. S akkor jött nekem a gyerek, mert a pedagógus leszólta, hogy rosszul mondja. Akkor buktunk le, amikor „téglák”, tehát besúgók is voltak a táborokban, és beszámoltak a történelekről a belügyi szerveknek.

– *Honnan jöttél rá, hogy figyelnek?*

– Engem nemcsak a táborok miatt figyeltek, hanem a könyvtárban tartott rendezvényeim miatt is. Csoóri Sándort²⁶ többször hívtam meg író-olvasó találkozókra, Kósa Ferenc²⁷ filmrendezőt és sok más jeles értelmiségit, akiről köztudott volt, hogy milyen világnézetet képviselnek a hatalommal szemben. Persze ilyenkor min-

dig a pártszervek engedélyezték, hogy jöhet-e az adott személy vagy sem. Elmondok egy konkrét és nagyon nevetséges esetet. Az időpont a '80-as évek eleje, amikor a diktatúra elkezdett a maga sajátos módján „puhulni”. Beállított hozzám két belügyes fickó, s kérdőre vontak, hogy ki hívta meg Csoórit – akkoriban Sándor nálam is, a Hatvani Galériában is többször megfordult –, meg mi volt akkor, amikor itt volt ez és az az előadó. Uraim – mondtam miközben kávé kértem nekik, hagyjuk ezt abba, adjátok meg a postai elérhetőségeket – mert tegeződünk –, és minden alkalommal küldök nektek meghívót. Gyertek el, és nézzétek meg, hallgassátok meg az előadásokat. Nem, nem, erről szó sem lehet – mondták –, mert ők áttételesen akarnak információt az elhangzottakról. Mondtam nekik, hogy ez nem megy, mert én nem vagyok hajlandó információkat adni. Gyertek el, és hallgassátok meg. Így ment ez a huzavona és hirtelen kinyílik a szobám ajtaja, bejön egy jó magas, tagbaszakadt férfi azzal, hogy meghozta Szanyból azt két katalógus szekrényt, amit nemrég rendeltem. Egy pillanatra mindenki meglepődött, majd kivágtam magam azzal, hogy megkértem a két fickót, segítsenek felcipelni a két szekrényt, mivel rajtam kívül csak hölgyek dolgoztak a könyvtárban. Néztek rám, mint a hülyére, de segítettek, aztán elmentek, és soha többé nem kerestek. Ebből tudtam, hogy valaki más jelenti a dolgokat rólam, rólunk. Később a hasamat fogtam a nevetéstől, ha erre gondoltam. Egyébként félre ne érts, én jelentéktelen kis hal voltam a szemükben, Kamarás István²⁸ bakonyoszlopi táboraira sokkal jobban figyeltek a belügyi szervek.

– *Hogy látod az olvasótáborok szerepét a '70-es '80-as években?*

– Szerintem a táboroknak rendkívül fontos szerepük volt, mert mi a magunk lehetőségeivel küzdöttünk a hatalom nemzettudat-rombolása ellen. Az akkori évek arról szóltak, hogy nem kellett, nem lehetett megismerni a teljes és a valódi magyar történelmet. A diákok nem tudhatták pontosan miről is szólt a trianoni békediktátum; hogy miért van az, ha átmegyünk a határainkon, mindenütt magyarokkal találkozunk, akik „furcsa módon” magyarul beszélnek, ezen néha meg is lepődtek. Elterveztük, hogy szisztematikusan körbejárjuk a trianoni diktátum előtti Magyarországot. Szerencsére szövetségesekre találtam a középiskolai tanárok között, akik az iskolában javasolták a gyerekeknek, hogy nyáron jöjjenek olvasótáborba. Mindig összejött egy 35-40 fős létszám. Például Farkas Kálmánét kell megemlítenem, aki a hatvani Bajza József Gimnázium igazgatója volt. A vajdasági utunkon ő és a férje hozta utánunk kis Trabantjukkal a konzerveket. És persze szövetségesek voltak azok az írók, költők, történészek és művészettörténészek, akik eljöttek előadásokat tartani a táborokba, vagy fogadtak minket az otthonukban. Erdélyben Sütő András²⁹ kalauzolt bennünket szülőfalujában, Pusztakamaráson. Ebben Kulcsár Kati segített, aki a Magyar Rádió szerkesztő-riportere volt. Sütő előtt Kányádi Sándort látogattuk meg néhányan Kolozsváron.

– *Ez mikor történt?*

– Első alkalommal Márton Áron³⁰ halálának évében, tehát 1980-ban. Ugyanis Kányádi Sándor rávett minket, hogy kísérijük el őt Márton Áron püspök úr temetésére. Útközben elmesélte, hogyan eskette meg őt és a feleségét a gyulafehérvári bazilikában Márton Áron.

1988-ban, a gorbacsovi peresztrojka idején az olvasótábort kivittem Kárpátaljára. Fel kellett utaznom Budapestre a Magyar–Szovjet Baráti Társasághoz, hogy

pénzt kérjek a táborozáshoz. Azzal magyaráztam, hogy a magyar–szovjet barátság legszebb megnyilvánulását szeretnénk megtapasztalni akkor, amikor a kárpátaljai magyar irodalmat és alkotóit kívánjuk megismerni. Egyes kollégák kérdezték is, hogy volt bőr a képeken pont tőlük pénzt kérni, de én mindenkitől kértem. Addig csak egy irodalmi antológia jelent meg a kárpátaljai irodalomról, a *Sugaras utakon*. A nevicsei táborban ott voltak a kárpátaljai magyar írók. Tudod, hogy mennyire szerette Fodor Géza³¹ Ratkót?

– *Feltételezem, hogy fontos volt neki, hiszen Ratkó halála után az Emlékvers Ratkó Józsefnek című költeményével állított neki emléket, amit a Kállai kettős dal-lamára írt meg.*

– De Vári Fábrián László³² is tisztelte Jóskát, ő pedig fontosnak tartotta a kárpátaljai magyar költők és írók munkásságát. Gyakran idézte az akkor már nem élő Kovács Vilmost³³ is.

– *Emlékszel az utolsó találkozásotokra?*

– Egyik utolsó emlékem az, hogy Nagykökényesen, a táborban kislányának, Borcsának leveszi a sapkáját, megtörli vele az izzadt homlokát, aztán visszateszi a gyerek fejére. Ebben volt valami – nem tudom másképp mondani – „ösbőlényszerű” megnyilvánulás, amit Jóska magából fakadó szeretettel és vadsággal csinált. Mert egyszerre tudott vad és nagyon szeretettel teli lenni. Nekem ez a búcsúemlékem Jóskáról, holott nem ekkor láttam őt utoljára, hanem 1989 szeptember elején Nagykállóban, a harangodi Téka táborban, mert ott tartottuk meg a *Garabonciás Szövetség* alakuló ülését. A Szövetség megalakulásának ötletét Lukács László³⁴ vetette fel 1989 nyarán a nagykökényesi olvasótáborban. Jóska ezt támogatta és bábáskodott a szövetség megszületése körül, továbbá meghívott minket, hogy az alakuló gyűlést tartsuk meg a harangodi Téka-táborban. Jóska szeptemberben már nem volt jó egészségi állapotban. Amikor Kállóban elköszöntünk egymástól, azt mondta, hogy ő most elmegy Tiszadobra meghalni vagy meggyógyulni. Persze ezt nem vettem komolyan, gondolni se mertem rá, hogy ez megtörténhet. Néhány nap múlva hívott fel Maróti István³⁵ barátom (szintén olvasótáboros) a Hazafias Népfőnt Országos Titkárságáról, hogy Jóska meghalt, most mondta be a rádió. Tiszadob után bekerült a debreceni klinikára és meghalt. A mából visszatekintve már azt mondhatjuk, hogy megérezte a halálát.

– *Miként látod az 1990 utáni helyzetet? Kívülálló úgy gondolná, hogy okafo-gyott lett az olvasótábor.*

– A rendszerváltozás után, bár más aspektusból, de ugyanúgy szükség van rá. Talán még jobban, hiszen a gyerekeket érő hatalmas információáradat ellenére, sajnos, kórosan terjed a történelmi tudatlanság és a közöny. Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége. Félelmetes a világ ebben a pillanatban. Az olvasótáborok mindig a történelmi, irodalmi, zenei, művészettörténeti értékek mentén szerveződtek, és ezt látom ma is az egyetlen kiútnak. Az értékek átörökítésére kell törekednünk az óvodáktól az egyetemekig. Minden felnövekedő fiatalnak el kellene tudnia igazodni saját történelmünkben, irodalmunkban. Ha magyarságtudatot akarunk teremteni, akkor ezek mentén teremtsük meg. Ebben az értelemben hiányt pótolnak az olvasó táborok – ahol még működnek.

JEGYZETEK

- 1 Varga Csaba (1946–) író, szociográfus, stratégiakutató. Vö.: Mezey László Miklós: A mércével szembesítsük önmagunkat! Interjú Varga Csabával olvasótáborokról, tudástársadalomról és tudatfejlesztő jövőmodellről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 9. sz. 3–11. p.
- 2 Kovács István (1945–) költő, műfordító, polonista, történész.
- 3 Mózsai Ferenc (1947–2007) költő, lapszerkesztő, az észak-amerikai magyar irodalmi élet szervezője.
- 4 Vasy Géza (1942–) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 5 Szentmihályi Szabó Péter (1945–) költő, író, irodalomtörténész, amerikanista.
- 6 Ratkó József (1936–1989) költő, drámaíró.
- 7 Atyácskának nevezi Ratkó József Segítsd a királyt! című drámájában az István királyt gyermekkorában nevelő és tanító „óbéli embert”, az Öreget.
- 8 Fábíán Zoltán (1926–1983) író, szociográfus, irodalomszervező.
- 9 Buda Ferenc (1936–) költő, műfordító.
- 10 Békés György (1926–1995) könyvtáros.
- 11 Czine Mihály (1929–1999) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 12 Tuba László (1942–) könyvtáros, helytörténész.
- 13 Nagy László (1925–1978) költő, műfordító, szerkesztő.
- 14 Béres József (1920–2005) agrobiokémikus, gyógyszerkutató.
- 15 Balczó András (1938–) öttusázó, olimpikon.
- 16 Zombori Ottó (1945–) csillagász.
- 17 Kovács Gábor (1959) filozófus.
- 18 Montágh Imre (1935–1986) nyelvész, logopédus.
- 19 Vekerdí László (1924–2009) irodalom-, tudomány-, és művelődéstörténész, könyvtáros.
- 20 Kányádi Sándor (1924–) erdélyi költő, műfordító, szerkesztő.
- 21 Bacsa Tibor (1961–) újságíró, szerkesztő, nyomdász.
- 22 Arató Antal (1942–) könyvtáros, műgyűjtő, művelődésszervező.
- 23 Antall István (1953–) rádiós újságíró, szerkesztő.
- 24 Bíró Zoltán (1941–) irodalomtörténész, művelődéspolitikus, egyetemi tanár.
- 25 Görömbei András (1945–) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 26 Csoóri Sándor (1930–) költő, író.
- 27 Kósa Ferenc (1937–) filmrendező.
- 28 Kamarás István (1941–) író, szociológus, valláskutató, könyvtáros.
- 29 Sütő András (1927–2006) erdélyi író, drámaíró.
- 30 Márton Áron (1896–1980) erdélyi római katolikus püspök.
- 31 Fodor Géza (1950–) kárpátaljai költő.
- 32 Vári Fábíán László (1951–) kárpátaljai költő, kritikus, etnográfus.
- 33 Kovács Vilmos (1927–1977) kárpátaljai költő, író, egyetemi tanár.
- 34 Lukács László (1963–) a Magyar Garabonciás Szövetség alapító tagja, politikus.
- 35 Maróti István (1945–) irodalomtörténész, muzeológus, művelődésszervező.

Babosi László